

Warszawa, dnia 20 lutego 2013 r.

RPO-722788-VII-720.8.4/13/KG

Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego
w Samostrzelu
(wyciąg)

1. Wprowadzenie

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192) oraz działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 28-29 stycznia 2013 r., do Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Samostrzelu (zwanego dalej: Ośrodkiem, placówką lub MOW), udali się przedstawiciele Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” (dalej: KMP, Mechanizm): Dorota Krzysztoń (kryminolog), dr Aleksandra Iwanowska, Przemysław Kazimirski, Wojciech Sadownik (prawnicy) i Karolina Goral (pedagog resocjalizacyjny). W wizytacji wziął również udział ekspert KMP – dr n. m. Joanna Żuchowska (specjalista chorób wewnętrznych). Wyniki ekspertyzy zostały włączone w treść Raportu.

Wykonując zadania Krajowego Mechanizmu Prewencji, przedstawiciele Rzecznika sprawdzili na miejscu sposób traktowania przebywających w nim wychowanków, dokonując oceny pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

Przeprowadzone czynności polegały na:

- wysłuchaniu informacji o funkcjonowaniu Ośrodka oraz jego podstawowych problemach, przedstawionych przez Bożenę Ilnicką – dyrektora placówki,

- oglądzie wszystkich pomieszczeń Ośrodka, w tym sprawdzeniu stanu wyposażenia pokoi dla wychowanek,
- przeprowadzeniu rozmów indywidualnych z losowo wybranymi wychowankami Ośrodka,
- analizie dokumentacji, m. in. akt osobowych wychowanek, zeszytów przekazywania dyżurów, dzienników wychowawczych, indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych, protokołów z posiedzeń rady pedagogicznej, skarg, wniosków i próśb kierowanych do dyrektora placówki, zeszytów obserwacji wychowanek oraz dokumentacji medycznej nieletnich.

W trakcie wizytacji sporządzono dokumentację fotograficzną.

Pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji poinformowali dyrektora Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Samostrzelu o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali jej uwag i wyjaśnień.

Po zakończeniu wizytacji analizie poddano m.in.: statuty ośrodka oraz szkół wchodzących w skład MOW, regulamin zachowania, programy: wychowawczy i profilaktyczny, sprawozdania: z pracy dydaktycznej, wychowawczej, opiekuńczej i resocjalizacyjnej w roku szkolnym 2011/2012, nadzoru pedagogicznego w internacie, z działalności pedagoga i psychologa w roku szkolnym 2011/2012, sprawozdanie – przedstawienie stanu przygotowania placówki do rozpoczęcia roku szkolnego 2011/2012, dane dotyczące wypadków nadzwyczajnych i samookaleczeń, informacje na temat pozyskania środków zewnętrznych, procedury postępowania nauczycieli/wychowawców i metody współpracy MOW w Samostrzelu z Policją, zasady postępowania interwencyjnego w sytuacjach zagrożenia, procedurę przyjęcia wychowanki do MOW, informacje na temat kół zainteresowań, zajęć pozalekcyjnych i organizowanych imprez, dane dotyczące kadry placówki, *informację dla rodziców wychowanki*, sprawozdanie z kontroli przeprowadzonej przez Sędziego Sądu Rejonowego w dniu 2 listopada 2012 r., protokół kontroli z dnia 21 maja 2012 r. przeprowadzonej przez Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w Bydgoszczy, protokoły kontroli Kujawsko – Pomorskiego Kuratora Oświaty z dni 22 maja 2012 r. (kontrola planowana) i 19 września 2012 r. (kontrola doraźna).

2. Ogólna charakterystyka placówki

Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Samostrzelu jest funkcjonującą całodobowo placówką resocjalizacyjno-wychowawczą, przeznaczoną dla dziewcząt niedostosowanych społecznie. Organem prowadzącym MOW jest Powiat Nakielski, zaś nadzór pedagogiczny nad jego działalnością sprawuje Kujawsko-Pomorski Kurator Oświaty.

Pojemność Ośrodka wynosi 84 miejsca. W dniu wizytacji w placówce przebywało 60 wychowanek, natomiast 2 wychowanki przebywały na przepustce, 4 na ucieczce, 6 dziewcząt nie powróciło z przepustek, zaś 5 nieletnich otrzymało skierowanie i wskazanie z Ośrodka Rozwoju Edukacji o umieszczeniu, lecz nie zostały jeszcze do niego doprowadzone.

W skład Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego wchodzi Gimnazjum Specjalne oraz Zasadnicza Szkoła Zawodowa Specjalna.

3. Personel

Kadrę Ośrodka stanowi m.in.: dyrektor i wicedyrektor placówki oraz 26 wychowawców (w tym 6 jest jednocześnie zatrudnionych na stanowisku nauczyciela przedmiotowego), 8 nauczycieli, 2 psychologów (każdy zatrudniony na 0,5 etatu), 2 pedagogów, pracownik socjalny oraz 2 pielęgniarki (każda zatrudniona na 0,5 etatu). Personel MOW jest dobrze wykwalifikowany - pracownicy posiadają przygotowanie pedagogiczne i resocjalizacyjne oraz ukończyli wiele dodatkowych szkoleń i kursów kwalifikacyjnych i instruktorskich. Należy wspomnieć, iż większość kadry posiada ukończone kursy z zakresu prowadzenia krótkoterminowej terapii „Skoncentrowanej na Rozwiązaniach”. Ponadto, jak wynika z informacji przekazanej przez dyrektora MOW, w 2012 r. pracownicy uczestniczyli w szkoleniu na temat stosowania środków przymusu bezpośredniego i regularnie (raz na dwa lata) biorą udział w szkoleniach z udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej.

Podkreślenia, jako dobra praktyka, wymaga zapewnienie regularnych (raz w miesiącu) superwizji dla pracowników MOW. Superwizje prowadzone przez specjalistę zewnętrznego mają na celu doskonalenie umiejętności wychowawczych

i terapeutycznych, dalszy rozwój pracowników, przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu, wspólne poszukiwanie rozwiązań sytuacji trudnych oraz kształtowanie pozytywnej atmosfery w zespole wychowawczym. W ocenie KMP spotkania superwizyjne powinny być zapewniane pracownikom we wszystkich tego typu ośrodkach.

Krajowy Mechanizm Prewencji każdorazowo podczas wizytacji placówek dla nieletnich zaleca również zorganizowanie szkolenia z zakresu ochrony praw dziecka w prawie międzynarodowym i krajowym. Wskazuje na to reguła 85 Reguł Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113) (dalej: Reguły ONZ) stanowiąca, iż personelowi pracującemu z nieletnimi pozbawionymi wolności, umożliwia się systematycznie szkolenia z zakresu wiedzy i umiejętności zawodowych, w szczególności z psychologii dziecka, pracy socjalnej i wychowawczej z dzieckiem, **a także międzynarodowych standardów i norm dotyczących praw człowieka i praw dziecka.**

Dyżur nocny sprawowany jest przez wychowawcę i dwóch opiekunów nocnych-pracowników niepedagogicznych.

Zgodnie z informacją udzieloną przez dyrektora placówki, w latach 2011 - 2013 (do dnia wizytacji) nie było postępowań dyscyplinarnych ani karnych prowadzonych wobec pracowników MOW. Nie składano również żadnych skarg na personel placówki.

Warto również zaznaczyć, że pracownicy Ośrodka założyli Stowarzyszenie Przyjaciół Młodzieży „Puella”, które ma na celu przeciwdziałanie niedostosowaniu społecznemu wśród dzieci i młodzieży oraz pomaganie im w trudnej sytuacji życiowej. Stowarzyszenie swoim działaniem obejmuje nie tylko wychowanki MOW w Samostrzelu, ale również młodzież z powiatu nakielskiego.

4. Warunki bytowe

Ośrodek mieści się w wolnostojącym budynku, zapewniającym wszelkie warunki do codziennego funkcjonowania. Pomieszczenia, z których korzystają

wychowanki są zadbane oraz udekorowane w sposób dostarczający pozytywnych wrażeń wzrokowych, jednakże większość z nich wymaga remontu i doposażenia.

Do dyspozycji nieletnich przeznaczono świetlice i sale do zajęć pozalekcyjnych, kuchnie grup wychowawczych (wyposażone w lodówki, czajniki elektryczne, kuchenki gazowe), łazienki, których warunki zapewniają intymność podczas kąpieli, pralnie, jadalnie, a także sypialnie wyposażone w sposób umożliwiający odpoczynek i przechowywanie osobistych rzeczy. Jak zostało wyżej wskazane, KMP zwraca uwagę na konieczność remontu pokoi, świetlic i niektórych łazienek oraz wymiany lub naprawy części mebli, podłóg oraz drzwi ze względu na zniszczenia, wyeksploatowanie i ślady wilgoci. Ponadto, Mechanizm zauważył, że w kilku pokojach nie zapewniono odpowiednich warunków do nauki i odrabiania lekcji, ponieważ na ich wyposażeniu nie było stolika ani biurka. W wielu sypialniach brakowało również plafonów na lampach. Dyrektor poinformowała wizytujących, iż sukcesywnie, w miarę posiadanych środków każdego roku odnawianych jest kilka pokoi wychowanek i jedna świetlica grupowa (malowanie ścian, sufitów, wymiana podłóg). Przeprowadzono również remont w łazienkach wychowanek na dwóch kondygnacjach, a w 2013 r. planowana jest termomodernizacja budynku.

W trakcie oglądu przedstawiciele KMP zwrócili uwagę, iż słuchawki prysznicowe zamontowane są zbyt wysoko, a ponadto nie ma możliwości ich zdjęcia. W związku z powyższym zalecono zamontowanie słuchawek na węzłach prysznicowych, co stanowi rozwiązanie praktyczniejsze i jednocześnie ułatwiające kąpiel wychowankom lub ewentualnie armatury „antywandal”.

W szkole wyodrębniono sale lekcyjne, pracownię komputerową i dwie niewielkie salki do ćwiczeń wyposażone m.in. w atlas i stół do tenisa stołowego. Dyrektor Ośrodka zwróciła uwagę, iż istotnym problemem Ośrodka jest brak sali gimnastycznej oraz boiska sportowego, które w placówce resocjalizacyjnej odgrywają ważną rolę w organizowaniu procesu wychowania i resocjalizacji. Podkreśliła, że zajęcia sportowe są sposobem wyładowania nagromadzonej energii i negatywnych emocji, a także pozwalają na osiągnięcie sukcesu i wystąpienia w roli zwycięzcy. Obecnie kadra placówki dwa razy w tygodniu organizuje zajęcia sportowe w sali gimnastycznej Zespołu Szkół Ponadpodstawowych w Samostrzelu, a także korzysta

z boiska wiejskiego w Samostrzelu oraz „Orlika” w Sadkach. Dyrektor wielokrotnie starała się o środki finansowe na budowę sali gimnastycznej, ale do dnia wizytacji nie otrzymała pozytywnej odpowiedzi w tej kwestii. Krajowy Mechanizm Prewencji podkreśla, iż każda placówka resocjalizacyjna powinna posiadać salę gimnastyczną jako ważny element resocjalizacji przez sport. Dla nieletnich możliwość uczestniczenia w zajęciach sportowych jest często jedną z najatrakcyjniejszych form spędzania czasu po lekcjach, co pozytywnie wpływa na proces rozwoju psychofizycznego i wychowania. Kadra placówki stara się zapewniać swoim podopiecznym warunki do uczestniczenia w zajęciach sportowych, jednakże pochłanianie to dodatkowe koszty i ze względów logistycznych oraz pogodowych nie zawsze jest możliwe. Mechanizm zaleca organowi prowadzącemu dofinansowanie Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Samostrzelu w celu wybudowania sali sportowej.

W ocenie wizytujących warto również wyposażyć klasy szkolne w meblościanki na sprzęty naukowe, nowe ławki oraz tablice multimedialne.

Analiza dokumentacji wykazała, iż dyrektor placówki podejmuje liczne działania mające na celu pozyskanie środków finansowych na rzecz wychowanek MOW w Samostrzelu np. bierze udział w konkursach na organizacje zajęć pozalekcyjnych ogłaszanych przez Zarząd Powiatu w Nakle nad Notecią, udział w projektach unijnych realizowanych przez Starostwo Powiatowe w Nakle, zwraca się o pomoc do organizacji społecznych oraz przedsiębiorców przemysłowych. KMP docenia powyższe starania i zaangażowanie dyrektora w pozyskiwanie środków finansowych na działalność Ośrodka.

Omawiając warunki w MOW należy zwrócić uwagę, iż placówka nie jest przystosowana do potrzeb osoby niepełnosprawnej. Specyfika Ośrodka uzasadnia przypuszczenie, że do grona wychowanek dołączyć może osoba np. poruszająca się na wózku inwalidzkim. W aktualnym stanie nie będzie ona mogła korzystać z urządzeń sanitarnych, czy też samodzielnie poruszać się po terenie placówki. Dyrektor wyjaśniła, że ze względu na brak przystosowania budynku MOW do potrzeb osób poruszających się na wózku inwalidzkim, do placówki nie są przyjmowane wychowanki niepełnosprawne. Mechanizm zaleca dostosowanie Ośrodka do potrzeb

osób mających trudności w poruszaniu się i przypomina, że zgodnie z § 3 pkt 5 rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 roku w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz.U. z 2002 r. Nr 75, poz. 690 ze zm.), zwanego dalej: rozporządzeniem, młodzieżowe ośrodki wychowawcze należy traktować jako budynki zamieszkania zbiorowego. W związku z tym, obowiązuje wobec nich § 2 ust. 2 rozporządzenia. Przy rozbudowie lub przebudowie, należy więc uwzględnić m.in. kwestię dostosowania placówki do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Ponadto, uwagę KMP zwrócił brak pokoju gościnnego dla odwiedzających wychowanki. Jest to postrzegane jako problem szczególnie przez dziewczęta pochodzące z regionów Polski znacznie oddalonych od Ośrodka. Brak możliwości przenocowania rodziców nieletniej w placówce po długiej podróży i tym samym przedłużenia wizyty, może negatywnie wpływać na częstotliwość odwiedzin wychowanek. Mechanizm zaleca zatem stworzenie ww. pokoju.

Wychowanki, z którymi przeprowadzono rozmowy indywidualne, w większości dobrze oceniły warunki bytowe i jedzenie w placówce. Niektóre rozmówczynie zwróciły uwagę na ślady wilgoci w pokojach, zniszczone podłogi, nieszczelne okna, zepsute zamki w szafkach lub brak do nich kluczyka oraz brak szuflad do przechowywania bielizny. Jedna wychowanka podała, że w sali informatycznej działają tylko 4 z 12 komputerów. Dyrektor zobowiązała się do zweryfikowania tej informacji i ewentualnej naprawy wskazanego sprzętu.

5. Traktowanie

KMP nie odebrał żadnego sygnału złego traktowania nieletnich przez personel Ośrodka. W rozmowach indywidualnych wychowanki podkreślały, że wychowawcy i nauczyciele są do nich przyjaźnie nastawieni i bardzo pomocni. Większość dziewcząt potrafiła wskazać osobę wśród personelu, do której ma zaufanie i może się zwrócić w sytuacji wystąpienia jakiegoś problemu. Ponadto, nieletnie żywią przekonanie, że ich sytuacja i zachowanie podczas pobytu w Ośrodku może się zmienić lub już zmieniła się na lepsze.

Zgodnie w wyjaśnieniach dyrektora placówki, pracownicy nie dokonują kontroli osobistej wychowanek. Nieletnie potwierdziły powyższe w rozmowach z wizytującymi.

Ponadto, dyrektor poinformowała, że w stosunku do nieletnich w analizowanym okresie nie stosowano środków przymusu bezpośredniego, jednakże z zapisów zawartych w analizowanej dokumentacji, a dokładnie w notatce służbowej z dnia 29 lutego 2012 r. można wnioskować, iż doszło do użycia siły fizycznej wobec agresywnej nieletniej, która zaatakowała inną wychowankę (ciągnąc za włosy, przewróciła na podłogę i zaczęła kopać) – nauczycielka rozdzieliła nieletnie. Mechanizm nie podważa zasadności zastosowania środka przymusu bezpośredniego w wyżej opisanej sytuacji, zwraca natomiast uwagę na konieczność odnotowywania sytuacji stosowania przymusu bezpośredniego i zgłaszania powyższego do sądu rodzinnego sprawującego nadzór nad placówką, jak wskazuje art. 95b § 4 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178 j.t.) [dalej: ustawa].

Warto dodać w tym miejscu, że MOW posiada opracowane w sposób czytelny i prawidłowy procedury określające zasady postępowania pracowników Ośrodka w sytuacjach kryzysowych m.in. takich jak: spożywanie alkoholu lub innych środków odurzających przez wychowanków, występowanie zachowań agresywnych i autoagresywnych. Nie ma natomiast opracowanych procedur w przypadku zastosowania przymusu bezpośredniego. W opinii Krajowego Mechanizmu Prewencji istnienie przejrzystych zasad stosowania wobec wychowanków środków przymusu bezpośredniego jest jedną z gwarancji ochrony przed złym traktowaniem nieletnich.

W okresie od 1 stycznia 2011 r. do dnia wizytacji w placówce miały miejsca następujące wypadki nadzwyczajne: uciezki – 59, groźby i znieważenia wychowawcy podczas pełnionego dyżuru – 3, agresja słowna i fizyczna wobec koleżanek – 11, próba samobójcza – 1. Ponadto, nieletnie często podejmują zachowania autoagresywne. Jak wynika z informacji przekazanej przez pielęgniarkę, częste samookaleczenia podejmuje ok. 10 dziewcząt, są one leczone psychiatrycznie, natomiast ślady po samookaleczeniach - wg danych pielęgniarki - widoczne były u większej liczby nieletnich – ok. 20 osób.

W placówce funkcjonują *pokoje rotacyjne*, których zasady funkcjonowania zostały zawarte w statucie Ośrodka i regulaminie zachowania. Zgodnie z zapisami ww. dokumentów „w pokoju rotacyjnym umieszczana jest wychowanka po powrocie z ucieczki, agresywna lub będąca pod wpływem środków psychoaktywnych. Decyzję o umieszczeniu w tym pomieszczeniu podejmuje wychowawca na czas przez niego określony. Podczas pobytu w tym pokoju wychowankę nie odwiedzają koleżanki, opuszcza go tylko za zgodą wychowawcy.” Zrozumiała dla wizytujących jest konieczność odseparowania od grupy nieletnie będące pod wpływem środków psychoaktywnych bądź agresywne, natomiast wątpliwości wzbudziła kwestia umieszczenia w tym pokoju uciekinierki. Dyrektorka wyjaśniła, że umieszczenie w pokoju rotacyjnym nieletniej doprowadzonej do placówki po ucieczce ma na celu wyciszenie nieletniej, przeprowadzenie z nią rozmowy na temat jej samopoczucia i sytuacji w placówce, sprawdzenie stanu zdrowia i ponowne wprowadzenie wychowanki w grupę wychowawczą. Mechanizm przyjął powyższe wyjaśnienia, jednakże zauważył, iż dziewczęta, z którymi przedstawiciele KMP prowadzili rozmowy, umieszczenie w pokoju rotacyjnym postrzegały jako karę. W celu wyjaśnienia wszelkich wątpliwości warto w tym miejscu przypomnieć, iż żadna forma izolacji nie może być stosowana jako środek dyscyplinarny.

Z informacji przekazanych przez dyrektorkę, jak również z analizy dokumentacji wynika, że najpoważniejszym problemem wychowawczym w Ośrodku są zachowania agresywne, przemocowe wychowanek, zwłaszcza znęcanie się psychiczne i fizyczne nad nowymi podopiecznymi i wychowankami słabymi psychofizycznie, a także kradzieże i wymuszanie. Kadra placówki natychmiast reaguje, gdy powyższe sytuacje zostają zgłoszone lub zaobserwowane - potwierdziły to wychowanki w rozmowach indywidualnych. Personel pedagogiczny podejmuje liczne działania mające na celu minimalizowanie zjawiska „drugiego życia” m.in. poprzez prowadzenie zajęć socjoterapeutycznych, wzmożoną obserwację i otoczenie szczególną opieką psychologa dziewcząt nowo przybyłych, ujawniających trudności adaptacyjne oraz wykazujących zaburzenia emocjonalne i zachowania (agresywne, autoagresywne) czy też poprzez rozdzielanie grup wychowanek stosujących przemoc. Dyrektorka podkreślała, że mimo zaangażowania pracowników, nie jest możliwe całkowite

wyeliminowanie przemocy czy kradzieży między wychowankami. Każdorazowo podczas przyjmowania nowej wychowanki, wychowawcy informują nieletnią i jej rodziców o ryzyku wystąpienia opisanych wyżej zachowań z prośbą o zgłaszanie wszelkich naruszeń.

6. Dyscyplinowanie

Katalog kar i nagród obowiązujących w Ośrodku zawarty został w statucie oraz regulaminie zachowania. Oba katalogi kar różnią się między sobą, w związku z czym wymagają ujednoczenia. Ponadto wątpliwości KMP wzbudziły następujące kwestie:

- Kara w postaci „przydzielenia dodatkowych dyżurów porządkowych” w ocenie KMP może stanowić dodatkową pracę na rzecz ośrodka. W Regule 67 Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113), wskazano jednoznacznie, że praca nie może stanowić kary dyscyplinarnej. W opinii KMP taka kara może prowadzić w praktyce do pejoratywnego postrzegania pracy przez wychowankę. Mechanizm wyjaśnił, iż nie ma zastrzeżeń do wykonywania przez nieletnie dodatkowej pracy na rzecz ośrodka w sytuacji, gdy wychowanka chce zdobyć dodatnie punkty (lub zniwelować punkty ujemne), jeśli sama zgłasza się do wykonywania takiej pracy. Ponadto, zdaniem Mechanizmu w sytuacjach takich jak zaśmianie, niezmiękanie obuwia, niepozostawianie po sobie porządku, również dopuszczalne jest zastosowanie środka wychowawczego w postaci pracy porządkowej, gdyż uczy to poszanowania pracy innych osób oraz przestrzegania obowiązku dbania o czystość i porządek. Mechanizm zaleca doprecyzowanie okoliczności zastosowania ww. środka dyscyplinarnego bądź wykreślenie go z katalogu kar.

- Zgodnie z § 7 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 grudnia 2011 r. w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w młodzieżowym ośrodku wychowawczym (Dz. U. z 2011 r. Nr 296, poz. 1755) przeniesienie nieletniego do innego ośrodka może nastąpić w szczególnie uzasadnionych przypadkach mających znaczenie dla skuteczności procesu resocjalizacyjnego lub terapeutycznego, na podstawie oceny zasadności dalszego pobytu nieletniego w placówce, dokonywanej przez zespół,

którego zadaniem jest planowanie i koordynowanie udzielania w ośrodku pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Powyższe zostało uwzględnione w statucie ośrodka w § 36. Należy jednak zauważyć, że w regulaminie zachowania, jako jeden ze środków dyscyplinarnych wymieniono karę w postaci *zmiany placówki w trybie wychowawczym*. KMP stoi na stanowisku, iż nie należy stosować instytucji przeniesienia jako środka dyscyplinarnego. Na powyższe wskazują również Zalecenia Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi (CM/Rec(2008)11): *Młodociani nie mogą być przenoszeni w ramach środka dyscyplinarnego (Zalecenie 97)*. Mechanizm zaleca wyeliminowanie stosowania ww. kary oraz skorygowanie zapisów statutu w tym zakresie.

- Należy wskazać także na potrzebę rozróżnienia i oddzielenia od praw nieletnich ich przywilejów: prawa nieletnich przysługują im niezależnie od posiadanej przez nich oceny z zachowania, natomiast przywileje są dodatkowymi „bonusami/uprawnieniami”, które wychowanki mogą zdobyć w trakcie procesu wychowania i terapii. Nie można zatem pozbawić wychowanek praw w ramach środka dyscyplinującego. KMP zaleca wykreślenie kary *zawieszenie wychowanki w prawach* bądź zmianę wyrazu „prawo” na wyraz „przywilej” i wówczas stosowanie zgodnie z wprowadzoną zmianą.

- Kolejną, negowaną przez KMP praktyką, jest odpowiedzialność zbiorowa, stosowanie, której potwierdziła dyrektor placówki, z jednoczesnym zaznaczeniem, że ma to miejsce sporadycznie i wyłącznie w sytuacji, gdy w żaden inny sposób personel nie potrafi ustalić „winowajcy” naruszenia regulaminu. Mimo powyższego wyjaśnienia warto podkreślić, iż przedstawiciele Mechanizmu stoją na stanowisku, że nie należy karać nieletnich za czyny, których nie popełnili, gdyż budzi to poczucie niesprawiedliwości, a często i wrogości wobec wychowawcy. Co więcej, odpowiedzialność zbiorowa stoi w sprzeczności z Regułami ONZ, które mówią: *Sankcje zbiorowe mają być zakazane (Reguła 67)*. *Dyscyplinarne karanie nieletniego powinno być dozwolone wyłącznie w ściśle wytyczonych granicach obowiązującego prawa i regulaminów (Reguła 70)*.

- W katalogu środków dyscyplinarnych zawartych w regulaminie zachowania zawarto zapis, iż w sytuacji powrotu z ucieczki, wychowanka ma zakaz wychodzenia z placówki. Mechanizm przypomina, że zakaz ten nie może ograniczać prawa wychowanek do codziennych zajęć na świeżym powietrzu, zaleca zatem uzupełnienie regulaminu o powyższe zastrzeżenie KMP.

W Ośrodku istnieje tryb odwołania się od kary. W rozmowach z przedstawicielami KMP, dziewczęta wykazały się wiedzą w tej kwestii, a duża liczba odwołań wychowanek od kar, dodatkowo potwierdza, że procedura jest znana i stosowana. Bardzo pozytywnie należy ocenić sposób rozpatrywania przez dyrektora odwołań, wniosków i próśb – nieletnie zwracają się do dyrektora w formie pisemnej, otrzymują oryginał pisma z odpowiedzią dyrektora i uzasadnieniem decyzji, w sytuacji odmowy. Przedstawiciele KMP podczas przeprowadzonych do tej pory wizytacji ośrodków wychowawczych nie spotkali się z tak częstym korzystaniem przez nieletnie z prawa do odwołania się od kary oraz składania próśb i wniosków, co może świadczyć o kształtowaniu w podopiecznych MOW w Samostrzelu umiejętności korzystania ze swoich praw. Jedyne zastrzeżenie w tej kwestii dotyczą praktyki polegającej na wydłużeniu okresu obowiązywania kary w sytuacji, gdy odwołanie się od zastosowanego środka dyscyplinarnego zostanie rozpatrzone odmownie przez dyrektora. W ocenie KMP powyższą zasadę można postrzegać jako dodatkową dolegliwość nałożoną na nieletnie z tytułu korzystania z przysługującego im prawa do odwołania. Mechanizm zalecił zmianę powyższej praktyki.

7. Prawo do informacji

Prawa i obowiązki nieletnich zawarte są w statucie Ośrodka oraz Regulaminie zachowania. Krajowy Mechanizm Prewencji zwraca uwagę, iż wśród praw wychowanków zawartych w § 32 statutu MOW oraz rozdziale I regulaminu nie zostało uwzględnione prawo nieletnich do codziennych zajęć na świeżym powietrzu. Krajowy Mechanizm Prewencji zaznacza, iż zgodnie z Zasadą 81 ww. Zaleceń Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi wszyscy nieletni pozbawieni wolności powinni mieć możliwość regularnego ćwiczenia przez

co najmniej dwie godziny dziennie, z czego godzinę na powietrzu, jeżeli pozwala na to pogoda. Na powyższe prawo nieletnich wskazują również przepisy krajowe - § 17 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 maja 2011 r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach (Dz. U. z 2011 r. Nr 109, poz. 631). KMP zaleca uzupełnienie listy praw wychowanków o wskazane prawo.

Na tablicy korytarza umieszczono informację o prawach nieletnich oraz adresy instytucji stojące na straży praw dziecka.

Zgodnie z *Procedurą przyjęcia wychowanki do MOW w Samostrzelu*, po przybyciu nieletniej do placówki wychowawca przeprowadza z nią rozmowę, podczas której zapoznaje wychowankę z jej prawami, obowiązkami, regulaminem obowiązującym w MOW. Ponadto, z informacji przekazanych przez dyrektora wynika, że nowo przybyłej wychowance przydziela się, spośród wyróżniających się dziewcząt, opiekuna, który ponownie pomaga nowej wychowance zapoznać się z zasadami funkcjonowania placówki. Powyższe potwierdziły dziewczęta podczas rozmów indywidualnych. Większość z nich wykazała się również znajomością z zakresu swoich praw i obowiązków w placówce, a także potrafiły wskazać osoby, do których mogą zgłosić skargę bądź odwołać się od kary.

8. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

W Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym w Samostrzelu prawo nieletnich do kontaktu ze światem zewnętrznym jest przestrzegane, jednakże KMP ma w tej kwestii kilka uwag.

Analiza dokumentacji, jak również rozmowy indywidualne z nieletnimi, wykazały, iż do odwiedzin wychowanek mają prawo rodzice, opiekunowie prawni, dziadkowie, rodzeństwo lub inne osoby, które bezpośrednio sprawują opiekę. Inne osoby natomiast mogą uzyskać zgodę dyrektora na odwiedziny m.in. pod warunkiem, że wychowanka, która ma być odwiedzana, jest oceniana na co najmniej grupę dobrą. Ponadto, zgodnie z regulaminem zachowania, wychowanki, które są w grupach nagannej i nieodpowiedniej mogą odbierać telefony wyłącznie od rodziców i osób

uprawnionych. Dodatkowo, analizując skargi, wnioski i prośby kierowane do dyrektora MOW, KMP zwrócił uwagę, iż prośby na odwiedziny wychowanek np. przez ciotkę i kuzyna, były rozpatrywane odmownie ze względu na niespełnianie przez nieletnią *wymogów formalnych*. Dyrektor o swoich decyzjach nie poinformowała sądu rodzinnego.

Mając powyższe na uwadze Krajowy Mechanizm Prewencji podkreśla, iż w art. 66 § 4 ww. ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, określając zasady kontaktów nieletniego posłużono się pojęciem „osób spoza zakładu”, nie wskazując na konieczność wykazania stopnia pokrewieństwa. Wychowanek ma zatem prawo do utrzymywania kontaktów zarówno z rodziną, jak i innymi osobami spoza zakładu. Jak zostało już wskazane w pkt 6 niniejszego raportu, prawa wychowanków przysługują im niezależnie od stopnia resocjalizacji czy oceny z zachowania. Jedyne powody w zakresie ograniczania lub zakazywania kontaktów nieletniego z osobami spoza placówki, określone w ww. przepisie, dotyczą wyłącznie przypadków, gdy kontakt ten stwarzałby zagrożenie dla porządku prawnego, bezpieczeństwa placówki bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub proces resocjalizacji nieletniego. **W takim wypadku dyrektor placówki niezwłocznie zawiadamia nieletniego i sąd rodzinny o powodach decyzji.** Sąd może uchylić decyzję dyrektora. KMP zaleca zatem dostosowanie zasad kontaktowania się wychowanek z osobami spoza placówki do obowiązujących przepisów.

Ponadto, Krajowy Mechanizm Prewencji bardzo pozytywnie ocenia fakt, iż dyrektor placówki często udziela wychowankom przepustek oraz wnioskuje do sądu o urlopowanie nieletnich na okres świąteczny czy wakacyjny.

Wychowanki w trakcie rozmów z przedstawicielami Mechanizmu zgłaszały natomiast problem braku warunków zapewniających prywatność podczas rozmów telefonicznych z osobami bliskimi - wychowanki podały, że rozmowa odbywa się w obecności wychowawcy. KMP zaleca stworzenie wychowankom warunków respektujących ich prawo do prywatności podczas rozmów telefonicznych.

9. Prawo do ochrony zdrowia

Opieka medyczna w MOW sprawowana jest przez dwie pielęgniarki (2x1/2etatu). Gabinet pielęgniarski mieści się na parterze. W wyposażeniu gabinetu jest m.in. apteczka, aparat do ciśnienia, termometry, leżanka, środki opatrunkowe. Obok niego jest zlokalizowany czteroosobowy pokój chorych. W dniach wizytacji przebywała w nim jedna podopieczna z zapaleniem oskrzeli.

U każdej nowo przyjętej dziewczynki zostaje zebrany przez pielęgniarkę wywiad, skontrolowany zostaje stan skóry, włosów, paznokci, uzębienia. Sprawdzana jest waga, wzrost, ciśnienie krwi. Badania takie przeprowadzane są również po każdym powrocie z urlopu.

Każda wychowanka ma osobną teczkę, w której poza ww. danymi dołączona jest książeczka szczepień, odnotowane są kolejne wizyty lekarskie, wyniki badań, zalecenia. Do teczek dołączane jest także oświadczenie rodzica lub opiekuna prawnego o zgodzie na leczenie i wykonywanie zabiegów w razie konieczności, badania i zlecenia ginekologiczne, leczenie stomatologiczne, badania na obecności narkotyków, badania w kierunku WZW typu B i C oraz AIDS, a także na transport przez ratowników w razie zagrożenia życia.

Wychowanki znajdują się pod opieką lekarza rodzinnego w Sadkach. Każda z dziewcząt w pierwszych miesiącach pobytu zostaje profilaktycznie przebadana przez lekarza, celem wykrycia nieuchwyconych bądź niezdiagnozowanych schorzeń. Badania profilaktyczne powtarzane są 1-2x w roku. W przypadku zachorowań wychowanki dowożone są do przychodni; w razie potrzeby lekarz przyjeżdża do placówki.

Przeprowadzane są również badania screeningowe w kierunku nosicielstwa HIV i HCV. Kalendarze szczepień są stale kontrolowane: wszystkie wychowanki są zaszczepione przeciw WZW typu B oraz prowadzone są np. dodatkowe szczepienia przeciw tężcowe. Niezależnie od opieki lekarza rodzinnego wiele wychowanek znajduje się pod opieką ginekologa. Kontakt zarówno z lekarzem rodzinnym jak i ginekologiem jest bardzo dobry, obydwaj lekarze są bardzo życzliwie nastawieni do wychowanek, choć niektóre z dziewcząt chciałyby mieć możliwość zmiany lekarza i korzystać z porad kobiety – ginekologa. Cztery wychowanki znajdują się ponadto

pod opieką Poradni Zdrowia Psychicznego w Bydgoszczy - kontrolowane są systematycznie co 2-3 miesiące.

Lekarstwa są przechowywane w zamykanej na klucz apteczce. Wszystkie leki wykupywane są przez pielęgniarkę, koszty pokrywa Ośrodek. Zlecone leki wpisywane są do specjalnych ksiąg osobnych dla każdego piętra. Pielęgniarka roznosi leki, zaś wychowawca i wychowanka sygnują przyjęcie (lub odmowę) leków podpisem.

Analiza teczek wychowanek wykazała, że dokumentacja medyczna prowadzona jest bardzo dokładnie, z odnotowaniem kolejnych badań profilaktycznych, wizyt lekarskich, szczepień itp.

Przedstawiciele KMP bardzo dobrze ocenili również opiekę zapewnioną przez kadrę placówki nad wychowanekami w ciąży.

Zastrzeżenia Mechanizmu dotyczą natomiast opieki stomatologicznej. Wychowankom nie zapewnia się profilaktycznych badań stomatologicznych. Ponadto, dostęp do stomatologa jest utrudniony. Ośrodek korzysta z usług stomatologa w szpitalu wojskowym w Bydgoszczy (lekarz dentysta w przychodni zdrowia w Sadkach odmówił przyjmowania wychowanek MOW motywując odmowę nadmiarem pacjentów). Obecnie stomatolog przyjmuje tylko raz w miesiącu, a nieletnie są dowożone do niego, dopiero gdy zbierze się odpowiednia grupa (do 6 osób, gdyż taka jest pojemność busa placówki). Mechanizm zaleca zapewnienie nieletnim stomatologicznych badań profilaktycznych oraz podjęcie działań mających na celu usprawnienie korzystania przez wychowanki z usług lekarza dentysty.

10. Oddziaływania wychowawcze

Z analizy dokumentacji i informacji przekazanych przez dyrektora Ośrodka wynika, że oferta oddziaływań wychowawczych jest urozmaicona i bogata. Zgodnie z udostępnionym wizytującym wykazem kół zainteresowań i innych zajęć poza lekcyjnych w MOW w Samostrzelu w roku szkolnym 2012/2013 funkcjonują następujące koła zainteresowań: informatyczne, witrażowe, teatralno-muzyczne z elementami fotografii i filmu, plastyczno-artystyczne, „ABC nowoczesnej gospodyni”, kreatywności plastycznej, aranżacji wnętrz, rękodzielnicze decoupage, przyjaciół biblioteki, fryzjerskie oraz zajęcia: socjoterapeutyczne, sportowe,

bajkoterapii, choreoterapii i kinezylogii, zbiórki 17 Drużyny Harcerskiej Nieprzetartego Szlaku „Mrowianki” m. Janusza Korczaka, klubu miłośniczek zagadek i łamigłówek logicznych.

W placówce organizowane są również imprezy okolicznościowe np. „Mam talent”, Dzień Walki z AIDS czy Andrzejki, a zgłaszające chęć wychowanki uczestniczą w licznych konkursach o zasięgu powiatowym lub ogólnopolskim.

W każdej grupie wychowawczej odbywają się spotkania społeczności, podczas których omawiane są m.in. sprawy wychowawcze, grupowe.

Wychowanki włączane są ponadto w działalność wolontariatu tj. pomagają w opiece nad dziećmi Zawodowej rodzinie zastępczej w Samostrzelu, organizują zajęcia dla dzieci w przedszkolach w Sadkach i Nakle nad Notecią oraz są wolontariuszkami w domu pomocy społecznej dla osób starszych.

Warto wskazać w tym miejscu, iż w 2012 r. dyrektor MOW otrzymała z Powiatowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego środki finansowe na terapię dla swoich podopiecznych. Pozyskane fundusze pozwoliły na objęcie oddziaływaniami terapeutycznymi, prowadzonymi przez wykwalifikowaną psychoterapeutkę 10 wychowanek. Natomiast w bieżącym roku zaplanowano zorganizowanie dla dziewcząt spotkań grupowych i indywidualnych z zakresu seksuologii. Powyższe działania Mechanizm ocenie bardzo pozytywnie.

Wszystkie nieletnie mają możliwość kontaktu z psychologiem i pedagogiem.

Należy jednakże zauważyć, iż niektóre wychowanki podczas rozmów indywidualnych podały, że oferta zajęć pozalekcyjnych jest mało urozmaicona, plan zajęć jest monotony, niektórzy wychowawcy nie organizują w ciągu dnia spacerów na świeżym powietrzu oraz, że rzadko organizowane są wyjazdy do kina, teatru czy na basen. Dyrektor wyjaśniła, że ze względów logistycznych i finansowych nie jest możliwe organizowanie częstszych wyjazdów poza placówkę, a ponadto oferta wycieczek nie może być kierowana równocześnie do wszystkich wychowanek. Dodała, że oferta kół zainteresowań jest ogólnodostępna, jednakże liczba uczestników danego koła nie może liczyć więcej niż 12 osób. Wychowanki mogą wybrać od 2 do 6 kół zainteresowań. Dyrektor wskazała również na problem, iż wśród wychowawców zdarzają się osoby niewyróżniające się żadną pasją, co może powodować ich mniejsze

zaangażowanie w rozwijanie zainteresowań wychowanek lub nieumiejętność wzbudzenia ciekawości dziewcząt. Mechanizm zalecił zatem zwrócenie uwagi, czy podopieczne ww. wychowawców nie są „zaniedbane” pod kątem prowadzonych wobec nich oddziaływań kulturalnych, sportowych i wychowawczych oraz czy znana jest im oferta kół zainteresowań i dodatkowych zajęć w placówce.

11. Prawo do edukacji

Wychowanki MOW obowiązek szkolny realizują w działającym przy Ośrodku Gimnazjum (klasy: I-III) oraz Zasadniczej Szkole Zawodowej o profilu krawiec (2 klasy I oraz 1 klasa II). Pozytywnie należy ocenić fakt, iż Zasadnicza Szkoła Zawodowa realizuje 3-letni cykl nauczania w ciągu dwóch lat nauki. Powyższe rozwiązanie stwarza wychowankom możliwość wcześniejszego opuszczenia placówki, co jest szczególnie istotne dla dziewcząt pełnoletnich. Wychowanki te, mimo, iż ukończyły 18 r. ż. nierzadko decydują się na przedłużenie pobytu w MOW, właśnie z uwagi na chęć wykorzystania szansy wcześniejszego ukończenia szkoły i zdobycia wykształcenia zawodowego.

W placówce wyodrębniono sale lekcyjne, pracownię komputerową i salki gimnastyczne. Wychowanki mogą również korzystać z biblioteki.

Z rozmów z personelem i wychowankami wynika, że nieletnie mogą liczyć na pomoc wychowawców w odrabianiu lekcji i nadrabianiu zaległości oraz mają zapewnione zajęcia wyrównawcze. Praca nauczycieli została przez nie bardzo dobrze oceniona.

12. Prawo do praktyk religijnych

W rozmowach wychowanki wskazywały, że ich prawa do praktyk religijnych są respektowane. W Ośrodku nie jest także stosowany przymus udziału w nabożeństwach. Jednakże pojawiły się pojedyncze głosy, że wyjścia do kościoła uzależnione są od liczby chętnych dziewcząt. KMP przypomina, że należy zapewnić możliwość udziału w niedzielnej mszy św. każdej wychowance, która zgłosi chęć uczestnictwa w niej, niezależnie od liczby chętnych.

13. Dobre praktyki:

Mechanizm raz jeszcze przytacza pomysły i praktyki zaobserwowane w trakcie wizytacji w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym, które w jego ocenie, są warte wdrożenia również w innych placówkach, tj.:

- realizowanie 3-letniego cyklu nauczania w ciągu dwóch lat nauki w Zasadniczej Szkole Zawodowej;
- organizowanie superwizji dla personelu placówki;
- dofinansowanie szkoleń dla personelu w zakresie prowadzenia krótkoterminowej terapii oraz zdobywaniu licznych kwalifikacji instruktorskich;
- pozyskiwanie środków na objęcie nieletnich oddziaływaniami psychoterapeutycznymi i edukacją z zakresu seksuologii.

14. Zalecenia

Na podstawie art. 19 Protokołu Fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, Krajowy Mechanizm Prewencji zaleca:

- I. Dyrektorowi Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Samostrzelu:
 1. zaprzestanie stosowania odpowiedzialności zbiorowej oraz usunięcie z katalogu kar środków dyscyplinarnych omówionych w pkt 6 niniejszego raportu;
 2. ujednoczenie katalogu kar;
 3. dokonanie zmiany procedury odwoławczej od wymierzonej kary;
 4. dostosowanie zasad kontaktu wychowanek z osobami spoza placówki do obowiązujących w tej materii przepisów;
 5. stworzenie wychowankom podczas rozmów telefonicznych warunków respektujących ich prawo do prywatności;

6. poszerzenia katalogu praw wychowanek o prawo do codziennych zajęć na świeżym powietrzu;
7. objęcie wychowanek stomatologicznymi badaniami profilaktycznymi;
8. zapewnienie lepszego dostępu do stomatologa;
9. stworzenie procedury stosowania środków przymusu bezpośredniego;
10. kontynuowanie sukcesywnych remontów pokoi, świetlic i łazienek;
11. wyposażenie pokoi w nowe meble, szczególnie biurka i szuflady na bieliznę;
12. wyposażenie klas lekcyjnych w nowe ławki, meblościanki oraz tablice multimedialne;
13. naprawę zamków w szafkach w pokojach wychowanek;
14. rozważenie zamontowania w kabinach prysznicowych słuchawek manualnych;
15. stworzenie pokoju gościnnego dla odwiedzających wychowanki;
16. uwzględnienie dostosowania placówki do potrzeb osób niepełnosprawnych przy rozbudowie lub przebudowie Ośrodka.

II. Staroście Powiatu Nakielskiego:

1. zapewnienie środków finansowych na wybudowania sali sportowej;
2. zapewnienie środków finansowych na realizację zaleceń 11-15.